

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 377.8(497.472)"1947/1968"

Prejeto: 26. 6. 2017

Mirjana Kontestabile

prof. zgod., dipl. pedagog., arhivska svetnica, Pokrajinski arhiv Koper, Kapodistriassov trg 1, SI-6000 Koper
E-pošta: mirjana.kontestabile@arhiv-koper.si

Majda Cencič

prof. dr., Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta, Cankarjeva 5, SI-6000 Koper
E-pošta: majda.cenic@pef.upr.si

Učiteljske Portorož–Koper od ustanovitve leta 1947 do ukinitve leta 1968

IZVLEČEK

Tradicija izobraževanja slovenskih učiteljev v Kopru sega v leta 1875–1909, ko je tu delovalo c. kr. moško učiteljske Koper. Po končani prvi svetovni vojni in priključitvi Primorske k Italiji ter z Gentilejevo reformo šolstva so postale slovenske šole prepovedane, med njimi tudi slovenska učiteljska. Tako se učitelji na Primorskem niso v slovenščini izobraževali celih 25 let. Po drugi svetovni vojni je bila zaradi velikega pomanjkanja slovenskih učiteljev na Primorskem, še posebej v Slovenski Istri, konec leta 1946 odprta podružnica Tolminskega učiteljske za organizacijo pedagoških tečajev v Portorožu. V začetku leta 1947 je bilo ustanovljeno samostojno učiteljske, ki se je leta 1953 preselilo v Koper. Poleg arhivskega gradiva so predstavljena pričevanja štirih še živčih profesorjev, ki so poučevali na učiteljsku v Kopru. Vsi intervjuvanci so izpostavili pristne odnose, tako med učitelji kot z dijaki ter veliko medsebojnega sodelovanja. Velik poudarek so pri usposabljanju za učitelje namenili praktičnemu pouku, hospitacijam in nastopom.

KLJUČNE BESEDE

učiteljske Portorož, učiteljske Koper, profesorji, dijaki, pričevanja, praktični pouk

ABSTRACT**COLLEGE OF EDUCATION PORTOROŽ–KOPER FROM ITS FOUNDATION IN 1947 TO DISSOLUTION IN 1968**

The tradition of educating Slovenian teachers in Koper dates back to the period 1875–1909, when the so-called Imperial–Royal College of Education Koper operated here. After World War I and the annexation of the Littoral to Italy, as well as with the adoption of the Gentile Education Reform, Slovenian schools were prohibited, including Slovenian colleges of education. As a result, teachers in the Littoral did not receive education in the Slovenian language for twenty-five years. After World War II, the severe shortage of Slovenian teachers in the Littoral, particularly in Slovenian Istria, a branch of the College of Education Tolmin opened at the end of 1946 to organise teach education courses in Portorož. In early 1947, an independent college of education was founded here and moved to Koper in 1953. Apart from the archival materials, the article presents the testimonies of four still living teachers who taught at the College of Education Koper. All interviewees highlighted cordial relationships, both among teachers and between teachers and pupils, as well as plenty of mutual cooperation. A strong emphasis in teacher training was devoted to practical lessons, teaching observation, and presentations.

KEY WORDS

College of Education Portorož, College of Education Koper, teachers, pupils, testimonies, practical course

Uvod

Po končani drugi svetovni vojni so na Primorskem ponovno vzpostavili slovensko šolstvo, ki ga je ukinil fašizem. Močno je primanjkovalo slovenskih učiteljev. Leta 1946 je začela v Portorožu delovati izpostava učiteljišča Tolmin, kot tečaj za četrti letnik učiteljišča. Da bi omilili pomanjkanje slovenskega učiteljskega kadra, je Poverjenišтво pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora za Slovensko primorje 15. januarja 1947 ustanovilo samostojno učiteljišče Portorož, ki se je leta 1953 preselilo v Koper. Primorsko je takrat zaznamovala dediščina fašistične raznarodovalne politike, nerešeno in spreminjajoče se mejno vprašanje med Italijo in Jugoslavijo, začetki hladne vojne in nasprotje dveh ideologij na vsaki strani meje, pa tudi nastanek Svobodnega tržaškega ozemlja leta 1947.

Namen članka je prikazati razvoj učiteljskega izobraževanja v Kopru, od prve ustanovitve učiteljišča v Kopru v šolskem letu 1872/73 do ponovne oživitve učiteljskega izobraževanja leta 1946, najprej v Portorožu in nato v Kopru. Predstavljene so nekatere posebnosti vzgoje in izobraževanja po drugi svetovni vojni, osrednji del pa je namenjen prikazu učiteljišča po drugi svetovni vojni. Poleg literature so uporabljene arhivski viri fondov SI PAK KP 100 Učiteljišče Koper 1870–1926 in SI PAK KP 783 Učiteljišče Portorož – Koper 1946–1968. Viri so dopolnjeni z neposredno pridobljenimi podatki od profesorjev učiteljišča, ki so se razgovorili o prihodu na učiteljišče ter predstavili težave, s katerimi so se srečevali, pa tudi opisali značilnosti pouka in kakšni so bili odnosi med profesorji in dijaki ter med dijaki, česar ne moremo neposredno dobiti v arhivskih in drugih pisnih virih. Žal je le še malo profesorjev med nami, zato sva poskušali stopiti v stik s skoraj vsemi. Intervjuje sva opravili s profesoricama Miroslavo Cencič in Nušo Schmidt Krmac ter profesorjema Marjanom Malcem in Jožetom Hočevarjem, ki so na učiteljišču Koper poučevali med letoma 1958 in 1968, to je v zadnjem desetletju njegovega delovanja. Dva sogovornika sta starejša od 80 let, en sogovornik je starejši od 90 let.

Zbiranje podatkov je potekalo s pomočjo polstrukturiranih intervjujev na osnovi vprašanj odprtega tipa, ki anketirance ne omejujejo pri odgovorih, prosto oblikovani odgovori bolj odražajo njihovo lastno mišljenje in so bolj veljavni. Poleg tega polstrukturirani intervjuji predstavljajo prožno tehniko zbiranja podatkov, kjer se izpostavlja potrebo po ustvarjanju osebnega odnosa in zaupanja med raziskovalcem in vprašanim. Pri intervjujih je uporabljena strategija lijaka, od splošnih vprašanj k bolj specifičnim.¹

Profesorje sva najprej obvestili o namenu in po-

teku intervjuja ter jim posredovali okvirna vprašanja. Sledilo je terensko delo, snemanje intervjujev z računalniškim programom *Audacity*. Za vsak intervju sva izdelali protokol,² pogodbo o stvarnih avtorskih pravicah posnetka in transkripcijo intervjuja. V protokolu so navedeni kraj, prostor, datum snemanja, ime in priimek intervjuvanca, spraševalec in ostale prisotne osebe. Sledijo podatki o tehnični izpeljavi – programu snemanja, podatki, kako sva prišli do pričevalca, vzdušje pogovora, potek razgovora ipd.

Raziskovala vprašanja so se nanašala na prihod na učiteljišče in prve težave, s katerimi so se srečali, značilnosti takratnega poučevanja na učiteljišču ter na odnose tako med profesorji kot med profesorji in dijaki. Kot primarni vir obdelave podatkov so uporabljeni parafrazirani zapisi intervjujev. V odgovorih sva podčrtali dele, ki so se zdeli pomembni in so bili povezani z raziskovalnimi vprašanji, ter jim določili kode. Nato sva kodam pripisali pojme, ki izhajajo iz raziskovalnih vprašanj.³

Specifičen razvoj učiteljskega izobraževanja v slovenski Istri

Na svojevrsten razvoj šolstva na Primorskem, predvsem v Istri, so vedno znova vplivale razmejitve. Beneški del Istre ni doživel terezijansko-jožefinskih reform in s tem uvedbe splošne šolske obveznosti ter drugega šolskega zakona leta 1805, saj so bivši beneški del Istre ravno takrat zasedli Francozi.⁴ Avstrija, ki je po propadu Beneške republike leta 1797 zavladala na tem ozemlju, do leta 1805 ni sprejela nobenih reform, niti na področju šolstva. V obdobju francoske nadvlade v Italijanskem kraljestvu 1805–1809 in v Ilirskih provincah 1809–1813 je šolstvo zaradi stalnih vojn nazadovalo. Maršal Marmont je razglasil poučevanje v deželnem jeziku, tako je slovenščina postala učni jezik. Šolstvo so odvzeli cerkvi,⁵ za šole naj bi skrbele občine, ki pa niso premogle dovolj finančnih sredstev.⁶ Ravno tako škofija Koper ni doživela terezijansko-jožefinskih reform in drugega šolskega zakona, zato ni posegala na področje ljudskega šolstva, med letoma 1810 do 1830 je bila brez škofa, leta 1830 so jo združili s tržaško škofijo. Od leta 1830 so uvajali nedeljske šole, ki so jih vodili duhovniki. Učitelje je nastavljal ordinariat, za organizacijo slovenskega šolstva na Primorskem je skrbel Valentin Stanič.⁷ Po tretjem osnovnošolskem zakonu leta 1869 je začela Avstro-Ogrska sistematično razvijati

² Sagadin, Študija primera, str. 470.

³ Mesec, *Uvod*, str. 103–109.

⁴ Bivši beneški del Istre je kot del ozemlja nekdanje Beneške republike postal osma provinca, Koper pa glavno mesto province, leta 1806 so provinco priključili k Italijanskemu kraljestvu, ki ga je vodil Napoleonov nečak Eugen Beauharnais, leta 1809 pa k Ilirskim provincam.

⁵ Pahor, *Pregled*, str. 242.

⁶ Schmidt, *Zgodovina šolstva*, str. 63.

⁷ Juhant, *Versko*, str. 197.

¹ Sagadin, *Nestandardizirani intervju*, str. 314.

šolstvo tudi z ustanavljanjem štiriletnih učiteljišč, ki so bila ločena na moška in ženska učiteljišča. Vpis na učiteljišča so spodbujali s štipendijami in enoletnimi pripravnicami.

S šolskim letom 1872/73 so v Kopru odprli moško italijansko učiteljišče (*Scuola magistrale maschile in Capodistria*). Koprsko učiteljišče so izbrali kot nadomestilo za italijansko moško učiteljišče v Rovinju, ki je prenehalo delovati, ker je imelo premalo dijakov in ker so menili, da je Koper bolj primerno mesto za sedež italijanskega moškega učiteljišča.⁸ Na učiteljišču v Kopru so upoštevali učni načrt iz Rovinja, za praktični pouk kmetijstva pa so vzeli v najem vrt markiza Gravisija.⁹

Leta 1875 sta bili zaradi racionalizacije ukinjeni državni moški učiteljišči v Trstu in Gorici, Koprsko moško učiteljišče pa naj bi služilo vsej Primorski in se je preimenovalo v Cesarsko kraljevo moško učiteljišče Koper, kot edino moško učiteljišče v celotnem Avstrijskem primorju. Prostore je dobilo v nekdanjem minoritskem samostanu, v neposredni bližini trga Brolo. Samostan minoritov je leta 1806 razpuščila francoska oblast. Poslopje je najprej služilo kot vojašnica. Od sredine 19. stoletja do leta 1875, ko so prostore namenili učiteljišču, je v stavbi delovala ljudska šola. Samostansko cerkev so leta 1879 predvideli za šolsko telovadnico.¹⁰ Josip Ribičič v svojih spominih navaja, da je bila stavba bolj podobna kaznilnici, bila je temna, z visokimi obokanimi hodniki, mrzla in pozimi jih je pošteno zeblo.¹¹ Moško učiteljišče v Kopru je postalo trioddelčno, saj so ga obiskovali slovenski, hrvaški in italijanski dijaki. Največji vpis sta imela slovenski in italijanski oddelki, ki sta bila najštevilnejša, hrvaški pa je imel za polovico ali več manjši vpis dijakov. Učna jezika sta bila materinščina (slovenščina, hrvaščina in italijanščina) in nemščina, ki je bila prevladujoči jezik posebno v četrtem letniku učiteljišča, čeprav ni bilo nemških dijakov. V četrtem letniku so bili v nemščini vsi predmeti, razen verouka in materinščine.¹² Pridobljena izobrazba na učiteljišču je bila zelo široka, obsegala je pedagoška, ekonomska, kmetijska in kulturna znanja. Na pobudo prvih generacij, ki so končale učiteljišče Koper, so leta 1881 ustanovili *Slovensko učiteljsko društvo za Koprski okraj*. Poleg skrbi za pedagoško in didaktično izobraževanje učiteljev se je zavzemalo za boljše plače učiteljev.¹³

Hrvaške oddelke učiteljišča so leta 1906 preselili v Kastav, slovenske oddelke pa leta 1909 v Gorico, kjer je nastalo prvo popolnoma slovensko moško učiteljišče v Avstro-Ogrski, saj so se vsi predmeti poučevali v slovenskem jeziku. Prva svetovna vojna je preki-

nila pouk na slovenskem moškem učiteljišču v Gorici. Namesto rednega učiteljskega izobraževanja so med prvo svetovno vojno za slovenske dijake organizirali »zaposlovalne tečaje« v Trstu in Ljubljani, da so lahko nadaljevali ali zaključili učiteljsko izobraževanje.

Konec prve svetovne vojne je prinesel korenite spremembe. Avstrija je razpadla in začrtale so se nove meje. Večina Avstrijskega primorja je bila priključena k Italiji kot Julijska krajina. Italija ni bila naklonjena slovenskemu šolstvu, šole so ostajale zaprte. Slovenski poslanci v rimskem parlamentu Lavrenčič, Podgornik in Šček so večkrat interpelirali glede slovenskih šol,¹⁴ italijanske oblasti so ovirale sklic deželnega šolskega sveta.¹⁵ Za razliko od goriškega okrožja je bil pritisk na Slovence in Hrvate v Istri še večji. S prihodom fašistov na oblast se je po letu 1922 stanje v šolstvu še poslabšalo. Z Gentilejevo reformo šolstva¹⁶ (1. oktobra 1923) so prepovedali poučevanje v slovenskem jeziku in do leta 1927 je v šolah italijanščina povsem nadomestila slovenščino. Z omenjeno reformo so ukinili tudi slovensko učiteljišče.¹⁷ Koprsko italijansko učiteljišče je delovalo do leta 1925, ko je bilo priključeno koprski italijanski gimnaziji. Italijanska reforma osnovnega in srednjega šolstva je prinesla »koedukacijo«, skupno šolanje deklet in fantov, ki ga avstrijska praksa usposabljanja za učiteljski poklic ni poznala, saj so imeli ločena moška in ženska učiteljišča. Predpisali so tudi manjše oddelke, do 35 dijakov, v primerjavi z avstrijskimi, ki so imeli tudi po 40 dijakov. Učiteljsko izobraževanje je reforma podaljšala na sedem let (štirje tečaji ali razredi nižjega učiteljišča in trije tečaji višjega učiteljišča). Podaljšanje učiteljske izobrazbe je šlo na račun znižanja splošne izobrazbe prebivalstva. Osemletno obvezno osnovno šolo, ki je bila uzakonjena v Avstro-Ogrski, so spremenili v petletno osnovno šolo.

Italijanizacija slovenskega šolstva je lepo opisana v kroniki šole Boljunec, ki jo hrani Slovenski šolski muzej. Prva izseljevanja slovenskih učiteljev so se pričela že leta 1919, upravitelj šole Fran Ferjančič se je odselil v Jugoslavijo. Marca leta 1919 so uvedli eno uro pouka italijanščine dnevno, za slovenske učitelje so v Firencah organizirali tečaj italijanščine, ki je potekal avgusta in septembra.¹⁸ Ko je v Dolini postal župan Sciaperi, je v šoli zamenjal vse slovenske

¹⁴ Atti parlamentari, Legislatura XXVI, str. 1066.

¹⁵ *Goriška straža*, 15. 3. 1922.

¹⁶ Šolski minister Giovanni Gentile, filozof, pedagog in zgodovinar, je reformo napovedal z besedami: »Italija terja od svojih državljanov, da govorijo državni jezik, in z upravičenim ponosom vas opozarjam, da je bila italijanska kultura v vseh časih svetilnik civilizacije ter čast in ponos našega ljudstva.« Glej: Pahor, *Ukinitev*, str. 5.

¹⁷ Slovensko moško učiteljišče, ki so ga po prvi svetovni vojni iz Gorice preselili v Tolmin, da bi Gorica postala »čista«, »italianissima«. Glej: Roš, *Učna ura v mračnih časih*, *Delo*, 5. 10. 1983. Ukinjeno je bilo leta 1925. Glej: Pahor, *Pregled*, str. 69.

¹⁸ Šuštar, *Spomina vredni*, str. 309.

⁸ Vilhar, *Slovensko učiteljišče v Kopru*, str. 20, 21.

⁹ Markelj, *Bericht*, str. 22.

¹⁰ Čebtron Lipovec, *Usode*, str. 516.

¹¹ Ribičič, *Moja mlada leta*, str. 201, 202.

¹² Cencič, *Šola za znanje učiteljev*, str. 62.

¹³ Šuštar, *Slovensko učiteljsko društvo*, str. 56.

žige ter odstranil slovenske napise. Leta 1923 so bila vpeljana nova spričevala (*pagelle*) in novi učbeniki. Učiteljsko društvo za okraj Koper je prenehalo delovati. Učitelj Anton Berce je v kroniki zapisal: »*Jasno so nam namigovali, naj izginemo čez mejo, češ: Vrata so vam odprta. Bili smo trn v peti 'asimilaciji'. – In odpuščali so nas po vrsti – zaporedoma.*«¹⁹

Obnova slovenskega šolstva na Primorskem se je začela že med drugo svetovno vojno. Predvsem po kapitulaciji Italije so pričeli odpirati slovenske šole, poimenovali so jih partizanske šole. Nastajale so samoiniciativno ali na pobudo OF, ponekod so poučevali domači župniki. Na skrivnih in odmaknjenih krajih (npr. v Gornji in Spodnji Trebuši, v Brdih, v dolini Trente) pa je pedagoške tečaje začel organizirati tudi Odsek za prosveto – oddelek za šolstvo pri Slovenskem narodnoosvobodilnem svetu (SNOS). Leta 1944 je pouk partizanskih šol postal onemogočen zaradi utrjevanja nemških postojank in obrambnih linij.²⁰ Leta 1944 je tečaje za primorske učiteljice in učitelje z diplomo italijanskih učiteljskih organiziral Slovenski narodni varstveni zbor.²¹ Krog Slovenskega narodnega varstvenega zbora je finančna sredstva za vzdrževanje šol dobival od nemških oblasti in sklada za protikomunistično propagando.²²

Po končani drugi svetovni vojni so reševanje mejnega vprašaja med Italijo in Jugoslavijo, delitev Primorske na dve coni v letih 1945 do 1947 in ustanovitev Svobodnega tržaškega ozemlja vplivali tudi na delovanje šol. V prvem obdobju, ki je trajalo od leta 1945 do oktobra 1947, je bila bivša Julijska krajina razdeljena na cono A in B.²³ Zahodni del nekdanje Julijske krajine je postal cona A, upravljala jo je zavezniška anglo-ameriška vojaška uprava. Vzhodni del Julijske krajine je postal cona B, ki jo je upravljala jugoslovanska vojska. Teh dveh con ne smemo istovetiti z manjšima conama A in B Svobodnega tržaškega ozemlja. Mirovna pogodba z Italijo je prebivalcem obeh con omogočila pravico do izbire državljanstva. Prebivalci ozemlja, ki je bil priključen k Jugoslaviji in katerih pogovorni jezik je bil italijanski, so se lahko opredelili za italijansko državljanstvo in se v enem letu po vloženi opciji izselili v Italijo.²⁴

Ob začetku šolskega leta 1945–46 je v obeh conah primanjkovalo 266 slovenskih učiteljev, od tega večina v cono B. Decembra leta 1945 je primanjkovalo 50 učiteljev v cono A in 122 učiteljev v cono B.²⁵ Poverjeništvu pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora (PNOO) za Slovensko primorje je sklenilo

ustanoviti slovensko učiteljsko v Tolminu ali Postojni. Ker je bila Postojna porušena, so učiteljsko 25. novembra 1945 ustanovili v Tolminu.²⁶ Poleg tolminskega učiteljskega so poskušali ustanoviti še učiteljske v Trstu. Ena izmed prvih profesorice, ki so jo iz Ljubljane poslali v Trst, je bila Duša Gajšek Felle. Iz Trsta so jo potem napotili v Portorož. Bila je v. d. ravnateljica Učiteljskega Portorož ter profesorica matematike in fizike.²⁷ Drugo obdobje je nastopilo po pariški mirovni konferenci in je trajalo od oktobra leta 1947 do leta 1954. Novo nastalo Svobodno tržaško ozemlje (STO) se je ravno tako delilo na cono A in B. Cona A je obsegala Trst z bližnjo okolico, ki jo je upravljala anglo-ameriška zavezniška vojaška uprava (ZVU), cono B s koprskim in bujskim okrajem pa je upravljala Vojaška uprava jugoslovanske armije (VUJA). Delovanje učiteljskega je ovirala meja novo nastalega STO in prehajanja čez njo. Mejni prehod je bil na Rižani, najbližja železniška postaja pa Hrpelje-Kozina. Tretje obdobje se je pričelo po podpisu londonskega memoranduma leta 1954, ko so STO ukinili. Cona B Svobodnega tržaškega ozemlja je bila priključena k Jugoslaviji. Na njenem ozemlju je bila uvedena jugoslovanska civilna uprava, cono A pa so priključili k Italiji. Takoj po vojni se je pričelo izseljevanje Italijanov, ki je v več močnih valovih trajalo do leta 1957. Izseljevanje se je okrepilo po podpisu londonskega memoranduma oktobra leta 1954. Koprsko območje je ostalo skoraj brez izobražencev in brez strokovnih kadrov, saj so bile v času italijanske oblasti na tem ozemlju nekatere službe in izobrazba Slovincem nedostopne.²⁸ Največji val izseljevanja je bil med oktobrom 1953 in decembrom 1956.²⁹ Učiteljica Danica Kumar Janowsky opisuje, kako so se v letu največjih napetosti iz Izole izselili številni italijanski učitelji, nato je sledilo izseljevanje italijanskih družin, število italijanskih učencev se je naglo zmanjševalo.³⁰

Tik pred ukinitvijo cone B (STO) so učiteljske v začetku septembra 1953 preselili iz Portoroža v Koper, saj je Istrski okrajni ljudski odbor (IOLO) Koper območje Portoroža namenil sindikalnemu turizmu, zato so vse druge dejavnosti, tudi izobraževalne, selili v druge kraje.³¹ Koper je postajal gospodarski, kulturni, razvojni in izobraževalni center južne Primorske in je postopoma prevzemal vlogo Trsta. S priključitvijo Primorske so se pričele razvijati vse gospodarske dejavnosti.³² V Kopru so nastajala podjetja, kot so Slavnik Koper, Intereuropa, Fructus, ter načrti za

¹⁹ Prav tam, str. 313.

²⁰ Beltram, Zgodovinski pregled, str. 279.

²¹ Geržinič, Pouk v materinščini – da ali ne?, str. 6, 7.

²² Bajec, Obnova, str. 331

²³ Zavezniški so 9. junija 1945 z jugoslovansko vlado sklenili sporazum o poteku razmejitev Julijske krajine. Z Morganovo linijo so razdelili nekdanjo Julijsko krajino na dva dela.

²⁴ Zagradnik, Optiranje in izseljevanje, str. 60.

²⁵ Gabrič, Oživljanje, str. 139.

²⁶ Cencič, Šola za znanje učiteljev, str. 172.

²⁷ Pogovor z Dušo Gajšek Felle v Ljubljani, 14. 5. 2003. Glej: SI PAK KP 355, t. e. 1.

²⁸ Zagradnik, Optiranje in izseljevanje, str. 61, 62.

²⁹ Troha, STO – Svobodno tržaško ozemlje (1947–1954), str. 58.

³⁰ Janowsky, Dekreti, str. 75.

³¹ Rogoznica, Otroštvo, str. 671.

³² Može, Obalno – kraško gospodarstvo, str. 118.

izgradnjo pristanišča. Zaradi pomanjkanja delovne sile se je pričelo priseljevanje iz notranjosti Slovenije in drugih republik.³³ Migracije so zajele tudi notranjost Slovenske Istre, vaško prebivalstvo se je selilo v Koper in okolico.³⁴

Učiteljsko izobraževanje po drugi svetovni vojni

Velik vpliv na izobraževanje učiteljev ima država, ki preko zakonodaje določa način izobraževanja učiteljev, učne načrte, izpitne zahteve, predmetnik in opis delovnih mest. Nova ideologija po drugi svetovni vojni se je tako odrazila na političnem, kulturnem in gospodarskem področju, vsi ti procesi pa so vplivali tudi na področje vzgoje in izobraževanja. V Jugoslaviji si je nova politična elita od prevzema oblasti leta 1945 prizadevala podrediti šolstvo lastnim ideološkim in političnim potrebam.³⁵ S področjem izobraževanja so se ukvarjale posebna komisija pri Centralnem komiteju (CK) KPJ in republiške komisije. Komisije so bile zadolžene, da v celoti vodijo, usmerjajo in nadzorujejo politiko izobraževanja v duhu nove enopartijske ideologije ter tesno sodelujejo z agitpropnimi komisijami pri CK. Vodile so personalno politiko, skrbele za izdajo učbenikov in njihovih vsebin, pazile na vsebino mladinskih in pedagoških knjig, revij in časopisov, kontrolirale sestavo učnih načrtov vseh vrst ter vplivale na sestavo prosvetnega proračuna.³⁶ Da bi zagotovili ideološko ustrezen učiteljski kader, so opravili nostrifikacijo diplom, pridobljenih med drugo svetovno vojno. Problem pomanjkanja učiteljev na Primorskem je postal političen problem. Ministrstvo za prosveto je za vse učitelje, ki so kandidirali za službo, zahtevalo od ljudskih odborov podatke o njihovem političnem delovanju med okupacijo, povojnem delu v šoli ter prosvetnem in političnem udejstvovanju. Ljudski odbori so napisali karakteristike, preverjali so jih okrajni komiteji KPS in OZNA.³⁷ Favorizirali so mlajše učitelje, saj so verjeli, da se jih lažje vodi v smeri nove ideologije.

Nova oblast ni skrivala dejstva, da je strokovna usposobljenost učiteljev pomembna, vendar je prednost dala ideološki izgrajenosti,³⁸ učitelji so postali nosilci ideološkega in političnega boja za nov družben red. Pomembno vlogo so imeli Zveza prosvetnih delavcev Slovenije, pedagoška revija *Prosvetni delavec* in Pedagoško društvo LR Slovenije, ki je leta 1950 prvič organiziralo Kongres pedagoških delavcev. V sprejetih sklepih so obravnavali tudi ideološko strokovno izobraževanje pedagoških delavcev. Posebno skrb so posvetili vzgoji mladega kadra na učiteljiščih,

veliko pozornosti je bilo namenjeno ideološki vzgoji, saj so učitelje videli kot glavne nosilce naprednih idej marksizma in leninizma.³⁹

Večje spremembe v šolstvu je prinesla nova ustava, sprejeta 31. januarja 1946, ki je uzakonila ločitev cerkve od države. Prinesla je ločitev vsebinske in organizacijske vezi med šolo in cerkvijo.⁴⁰ Omejitve katoliške cerkve na Slovenskem so skušali doseči z ukinitvijo privatnih šol in učiteljišč ter z izrivanjem verskih vsebin iz učnih načrtov.⁴¹ Najbolj so bile oblasti zaskrbljene nad obiskom verouka med dijaki učiteljišč.⁴² Po zaostritvi in prekinitvi odnosov med Jugoslavijo in Vatikanom so v drugem polletju šolskega leta 1951/1952 verouk v šolah ukinili. Vse bolj so v ospredje postavljali svetovni nazor učitelja, pred strokovnostjo so izpostavili pravilno versko usmeritev.⁴³

Na pedagoškem področju so v vseh novoveških konceptih izobraževanja učiteljev imeli vzgojni cilji prednost pred izobraževalnimi cilji. Cilj izobraževanja učiteljev ni bila zgolj poklicna vednost, temveč oblikovanje njihove osebnosti oziroma navduševanje za pripadnost določeni svetovnonazorski, filozofski ali družbeni ideji, ki je bila integrirana v pedagoške smeri. Na pedagoškem polju je po drugi svetovni vojni na izobraževanje učiteljev imela še vedno vpliv duhoslovna pedagogika in njeni predvojni trije tokovi: reformska, socialnokritična in duhoslovna pedagogika.⁴⁴ Smoter vsestransko razvite osebnosti se je navezoval na ideje predvojne socialnokritične pedagogike, ki je izpostavila učitelja kot političnega borca za socialne in politične ideale ter gospodarsko enakopravnost.⁴⁵ Učitelj pomaga socialno in ekonomsko razvijati kraj, kjer deluje, zato je aktiven tudi izven šole, torej v kraju.⁴⁶ Duhoslovna pedagogika je velik pomen dajala vsestranskemu oblikovanju učitelja, ki je bil vrednostno, čustveno in kulturno bogat. Stanko Gogala je kot pomembno izpostavljal vzdušje na učiteljišču, menil je, da morajo vsi profesorji oblikovati pedagoški duh bodočega učitelja.⁴⁷

Velikokrat izpostavljena tema učiteljskega poklica je njegova feminizacija. Zaposlovanje učiteljic v osnovnih šolah je uvedel tretji avstrijski osnovnošolski zakon leta 1869, ki je hkrati vpeljal ločena ženska učiteljišča. Uvedba splošne šolske obveznosti je povzročila pomanjkanje učiteljev, zato so pričeli zaposlovati učiteljice. Hkrati so moški s takratnim

³⁹ »Posebno skrb je treba posvetiti vzgoji mladega pedagoškega kadra na učiteljiščih, vzgojiteljskih in visokih šolah. Te šole naj dajo mlademu pedagoškemu kadru razen strokovne, ideološko pravilno fundiranje, tudi potrebno politično in pedagoško izobrazbo«. Glej: *Sklepi I. kongresa pedagoških delavcev*, str. 265.

⁴⁰ Govekar Okoliš, Verni učitelji, str. 247.

⁴¹ Gabrič, Šolstvo, str. 71.

⁴² Gabrič, Katolištvo, str. 234.

⁴³ Prav tam, str. 243.

⁴⁴ Protner, *Pedagogika*, str. 137.

⁴⁵ Prav tam, str. 138.

⁴⁶ Prav tam, str. 137.

⁴⁷ Prav tam, str. 99. Glej: Gogala, Preosnova, str. 3.

³³ Prav tam.

³⁴ Jurman, Načrt razvoja, str. 18.

³⁵ Gabrič, *Šolska reforma*, str. 265.

³⁶ Gabrič, Šolstvo, str. 74.

³⁷ Gabrič, Oživljanje, str. 139.

³⁸ Balkovec Debevec, Ob razstavi, str. 209.

Učiteljišče Portorož–Koper, 5. a razred, leto 1964, zadnja vrsta, tretja z leve prof. Miroslava Cencič (hrani Miroslava Cencič).

razvojem gospodarstva dobili večjo možnost zaposlitve v drugih, bolje plačanih poklicih.⁴⁸ Zaposlovanje žensk v šolah je spodbujalo tudi poudarjanje družinske ideologije, spletene okrog doma in domačnosti in ideje o poučevanju kot podaljšku ženskega dela.⁴⁹ Vzporedno z vse večjim zaposlovanjem učiteljic se je spreminjal sam poklic. Za poklice, kjer prevladujejo ženske, so značilni nižje vrednotenje, hierarhična delitev mest med ženskami in moškimi, stopnja avtonomnosti je majhna, pri opravljanju dela so bolj kot znanje izpostavljeni potrpežljivost in ubogljivost.⁵⁰ Po drugi svetovni vojni se je feminizacija učiteljskega poklica razmahnila.⁵¹

Učiteljišče Tolmin – ekspozitura Portorož

Pred začetkom šolskega leta 1945/46 je postala ena večjih težav pomanjkanje učiteljskega kadra. Med vojno so bili učitelji izgnani in izseljeni, veliko jih vojne ni preživelo, nekateri so zaradi vojnih posledic ostali trajno prizadeti. Nekateri učitelje so zaradi nove ideologije in nove kadrovske politike odpustili, upokojili, nekateri so v strahu pred novo

oblastjo sami zapustili svoja delovna mesta.⁵² Učitelje so nujno potrebovali tudi v coni B na Primorskem, saj je bilo kar 83 šol (skoraj 30 %) brez učiteljev.⁵³ Po prihodu fašistov na oblast so slovenske učitelje odpuščali, nekatere so upokojili, premeščali so jih na jug Italije, nekateri so emigrirali v Jugoslavijo. Minka Lavrenčič je v knjigi *Primorski učitelji* zbrala podatke o 1280 primorskih učiteljih, pregnanih iz Primorske. Edino slovensko učiteljišče, ki so ga iz Gorice preselili v Tolmin, so zaprli 23. oktobra 1925.

Začetek obnove slovenskih šol sega v drugo svetovno vojno, ko so ustanavljali partizanske šole. Med letoma 1945 in 1947, ko je bila Primorska razdeljena na cono A in B, se je to odražalo tudi na delovanje šol. Po 42 dneh, ko je morala jugoslovanska vojska zapustiti Trst, je upravo prevzela anglo-ameriška Zavezniška vojaška uprava. V duhu zahodne demokracije in poudarjenega protikomunizma je nova uprava začela ukinjati sistem slovenskega šolanja, kot ga je organizirala jugoslovanska oblast.⁵⁴ Šole je lahko priznala le Zavezniška vojaška uprava, privatne šole so bile prepovedane. OF ni bila naklonjena tistim učiteljem, ki so bili obtoženi kolaboracionizma, zavzemali so se za vrnitev slovenskih učiteljev, ki so emigrirali v obdobju fašizma, zavezniška vojaška uprava je na-

⁴⁸ Peček, *Feminizacija učiteljevanja*, str. 63.

⁴⁹ Apple, *Šola, učitelj in oblast*, str. 151.

⁵⁰ Peček, *Feminizacija*, str. 61. Glej: Apple, *Šola, učitelj in oblast*, str. 151.

⁵¹ Ogren, *The History*, str. 407.

⁵² Okoliš, *Ideološka indoktrinacija*, str. 323.

⁵³ SI PAK KP 355, t. e. 1, Zapisnik 3. december 1945.

⁵⁴ Bajec, *Obnova*, str. 333.

meščala politične emigrante iz Slovenije in odpušča slovenske učitelje tečajnike.⁵⁵ V coni B je ravno tako primanjkovalo slovenskih učiteljev, večina šolskih stavb je bila požganih ali poškodovanih. Ker med učitelji ni bilo veliko takih, ki bi prostovoljno odšli poučevati na Primorsko, so jih tja z Ministrstva za prosveto pošiljali z dekreti. V začetku šolskega leta 1955/56 so poslali 147 osnovnošolskih in 30 srednješolskih učiteljev. V naslednjih mesecih so tja odhajale nove skupine učiteljev.⁵⁶

Učiteljski kader po vojni so predstavljali učitelji, ki so maturirali na učiteljiščih in so imeli opravljen strokovni izpit, in učitelji pripravniki, ki so maturirali, vendar še niso imeli strokovnega izpita. Pomanjkanje učiteljev so skušali rešiti s tri- ali šestmesečnimi pedagoškimi tečaji, ki so kandidate na hitro usposobili za poučevanje, to so bili učitelji tečajniki – pripravniki.⁵⁷ Najbolj pereče pomanjkanje slovenskih učiteljev je bilo v Slovenski Istri, zato so bili sem poslani učitelji iz Primorske in notranjosti Slovenije. V prvih letih po vojni so nastavljali tudi tako imenovane učitelje tečajnike-pripravnike. Na pedagoških tečajih so pridobili osnovno znanje za poučevanje ter politično-organizacijske napotke za delo na ljudskoprosvetnem področju. Tečajem naj bi sledila dopolnilna izobraževanja, dodatni tečaji in samoizobraževanje.⁵⁸ Prva skupina učiteljev tečajnikov-pripravnikov je prišla konec septembra 1945 s tečaja na Ravnah pri Pivki, ki je bil organiziran za bivše partizanske učitelje. Marca 1946 so prišli tečajniki pripravniki iz tečaja v Kranju, vsi so bili v partizanih. Septembra 1946 so prišli tečajniki, ki so obiskovali polletni pedagoški tečaj na tolminskem učiteljišču, pridružili so se jim učitelji pripravniki s končanim italijanskim učiteljiščem, ki so v Tolminu dopolnili tečaj za nostrifikacijo diplome.

Zadnja večja skupina učiteljev tečajnikov je odšla na šole februarja 1947 po opravljeni maturi na ekspozituri tolminskega učiteljišča v Portorožu, ki je pričela delovati decembra leta 1946.⁵⁹ Višji tečajni izpit je potekal v Portorožu januarja 1947, od 26. januarja do 8. februarja 1947 so potekali diplomski izpiti.⁶⁰ Tečaj je bil namenjen učiteljem, ki so že obiskovali trimesečne učiteljske tečaje. Ministrstvo za prosveto je za učitelje tečajnike-pripravnike predpisalo, da morajo po končanih tečajih opraviti izpite iz predmetov, ki so jih poslušali.⁶¹

Prvi dijaki tečajniki, ki so se vpisali na učiteljski tečaj na Učiteljišču Portorož, so bili nastanjeni v vili San Lorenzo, kjer je bila gluhonemnica.⁶² Na tečaju

naj bi dijaki izpolnili splošno in pedagoško izobrazbo in se pripravili na poučevanje v slovenskih osnovnih šolah. Pouk so imeli vsak dan pet ur dopoldne in tri ure popoldne, razen nedelje, ko so imeli na urniku le tri ure dopoldne. V predmetniku so imeli pedagogiko in slovenščino z najvišjim številom ur, nato hospitacije, metodiko, matematiko, zgodovino, zemljepis, nekaj fizike, »*prirodopisa*«, petje in tudi italijanščino, če bi učili v coni A. Tečaj je vodila prof. Slavica Božič, ki je tudi poučevala, razredničarka in tajnica je postala Duša Gajšek, poučevala pa sta še Ernest Vranc in Hinko Uršič, ki je bil tudi ekonom in prefekt. Februarja so tečajniki opravljali pisne maturitetne naloge iz slovenskega jezika, pedagogike in matematike. Izpit je opravilo 66 učiteljev in dobilo diplomo o učiteljskem diplomskem izpitu.⁶³ Ker se je na tečaj prijavilo mnogo dijakov, ki niso izpolnjevali pogojev za vpis v tečaj, so organizirali pripravljalni tečaj, ki je pričel z delom 7. januarja 1947.

Odziv ljudi, ki so na področju šolstva delali pod ZVU, ni bil naklonjen tečajniško organiziranemu izobraževanju za učitelje. V poročilu o stanju šolstva kapitanu Simoneju⁶⁴ leta 1947, ki ga je napisal profesor Srečko Baraga, lahko preberemo: »*Februarja so v Portorožu odprli podružnico tolminskega učiteljišča. Tja so poslali vse tiste učitelje, ki imajo ljudskošolsko izobrazbo in so bili hribih, so sedaj zanesljivi aktivisti, in tem so dali maturo. Bilo jih je samo iz cone A okrog 100; namestili so jih na šole, ki bodo prišle pod svobodno ozemlje. Bodoča šolska uprava bo morala zelo paziti, da ne bo priznala teh spričeval, ki jih sedaj izdajajo komunisti v coni B. ... Pa tudi mnogi učenci nimajo rednega študija, temveč so jim razne komisije izdale spričevala na podlagi nekakšnih izpitov.*«⁶⁵ Fran Zwitter pa je zapisal: »*Nekoč kasneje /.../ so bili ti ljudje pozvani, naj še enkrat v lastnem interesu in v interesu šole ponovno zaključni izpit, tokrat pod normalnimi izpitnimi pogoji in po vseh predpisanih pravilih. /.../. Nekaj teh učiteljev je opravilo pozneje ali višjo pedagoško šolo ali pa izpite na fakulteti.*«⁶⁶

Leta 1950 je poverjeništvu za prosveto IOLO razveljavilo učiteljski diplomski izpit ekspoziture tolminskega učiteljišča v Portorožu. Vsi absolventi so morali ponovno opravljati drugi del učiteljskega diplomskega izpita iz slovenskega jezika s književnostjo, pedagogike, psihologije, metodike, obče in narodne zgodovine, zemljepisa FLRJ in slovenskih zemeljskih pokrajin. Razpisana sta bila dva roka avgusta 1950 in marca 1951. Od 69 kandidatov, ki so imeli učiteljski diplomski izpit iz leta 1947, jih je 28 vnovič opravljalo drugi del diplomskega izpita. Izpit

⁵⁵ Prav tam, str. 335. Glej: Beltram, Razvoj šolstva, str. 202.

⁵⁶ Okoliš, Ideološka indoktrinacija, str. 324.

⁵⁷ Protner, Primerjava, str. 92. Glej: Beltram, Zgodovinski pregled, str. 289.

⁵⁸ Gabrič, Šolska reforma, str. 23.

⁵⁹ Beltram, Zgodovinski pregled, str. 290.

⁶⁰ SI PANG 251, t. e. 1.

⁶¹ Gabrič, Šolstvo, str. 78.

⁶² SI PAK KP 23, t. e. 38, Poročilo Gluhonemnice 1947.

⁶³ SI PANG 251, t. e. 1.

⁶⁴ Johan P. Simoni, kapetan, oficir za šolstvo, od avgusta 1945 je vodil šolski odsek ZVU v coni A Julijske krajine. Glej: Slovensko šolstvo Julijske krajine in STO, str. 88, 89.

⁶⁵ Geržinič, *Boj*, str. 119.

⁶⁶ Zwitter, Primorsko vprašanje, str. 2.

je opravilo 14 kandidatov, ostala polovica kandidatov je imela popravni izpit, nekateri so popravne izpite opravljali v naslednjih letih.⁶⁷

Učitelji tečajniki so morali v roku petih let opraviti potrebne izpite. V letu 1951 jih je bilo v Sloveniji na šolah več kot tretjina. Leta 1955 so prenehali podaljševati rok za doseg diplome. Opuščanje učiteljev tečajnikov brez diplom dokazuje uveljavljanje strokovnosti na področju šolstva, vendar ob zahtevani politični orientaciji.⁶⁸

Učiteljske Portorož–Koper

PNOO za Slovensko primorje je z odlokom 15. januarja 1947 ustanovil »Državno Slovensko učiteljske v Portorožah«. Prve prostore je učiteljske dobilo v pritličju in prvem nadstropju vile Helios, iz katere so vzeli tudi mize in stole. Z rednim delom so na učiteljsku pričeli 10. februarja 1947.⁶⁹ Učiteljske se je 17. februarja 1947 preselilo v vilo Marija, ki je bila v lasti dr. Kovača iz Kopra. V vili Marija so najprej imeli dve učilnici in zbornico, ki je bila hkrati ravnateljstva pisarna. Učilnici sta bili opremljeni z 21 klopmi in 42 stoli ter dvema majhnima tablama. Vsa oprema je bila izposojena.⁷⁰ Kasneje, v šolskem letu 1949/50, so dobili novo pohištvo, 40 miz in 5 omar za učila.⁷¹ Prostore so si v vili Marija delili z nižjo gimnazijo Portorož ter s slovensko in italijansko osnovno šolo. Povojno obdobje je zaznamovalo pomanjkanje najosnovnejših potrebščin za preživetje, prehrane, oblačil in delovnih pripomočkov, primanjkovalo je ustreznih šolskih stavb, osnovne opreme in učil. Primanjkovali so ustrezno izobraženi slovenski profesorji ter v slovenski Istri zaradi raznarodovalne fašistične šolske politike slovenski dijaki.

Prvi učiteljski zbor so sestavljali Slavica Božič, Erna Česnik, Mara Furlani, Duša Gajšek, Lucjan Janež, Josip Ostrouška, Josip Rudež, Albert Sirk, Elvira Trpin, Marija Velikonja, Ernest Vranc, Hinko Uršič in Danica Zupan.⁷² Vsem učiteljem in profesorjem, ki so se zaposlili na učiteljsku Portorož, je bilo skupno, da so bili rojeni v Trstu ali drugje na Primorskem in so se po prvi svetovni vojni preselili v Jugoslavijo ter da so vsi vsaj pasivno obvladali italijanščino.⁷³

PNOO za Slovensko primorje je z odlokom 22. januarja 1947 vzporedno s prvim letnikom učiteljske

odprl dvoletni učiteljski tečaj. Namenjen je bil dijakom, ki so zaradi vojne izgubili eno ali več šolskih let, imeli zadostno predznanje in bili moralno neoporečni, vpisalo se je devet kandidatov. Absolventom dvoletnega tečaja je bila priznana polna kvalifikacija, junija leta 1948 so opravili diplomski izpit.

Do reforme osnovne šole (leta 1958) so se na učiteljske lahko vpisali dijaki, ki so končali nižjo gimnazijo in imeli oceno iz vedenja najmanj dobro ter so opravili sprejemni izpit. Sprejemni izpiti so bili pisni in ustni iz matematike in slovenskega jezika ter samo ustni iz petja. Za sprejem je bila potrebna prošnja, ki je vključevala spričevalo o končanem šolanju, rojstni list, kratek življenjepis in zdravniško spričevalo.⁷⁴ V šestdesetih letih so življenjepis nadomestili z »mnenjem terenske organizacije SZDL in mnenjem šole o kandidatu sposobnosti za učiteljski poklic«. Ostali pa so pogoji o uspešno končani osemletni osnovni šoli, uspešno opravljanje sprejemnega izpita, razvit posluš in »telesno in duševno zdravje«, kar je ugotovil šolski zdravnik.⁷⁵

Učiteljske v Portorožu je imelo ob ustanovitvi STO zaradi manjšega zaledja precej manjši obisk kot učiteljske v Tolminu. Da so dobili dijake za vpis, so dijaki višjih letnikov prirejali po okolici agitacije z igro, recitacijami in petjem. Milan Marušič je zapisal: »Samo v enem šolskem letu je učiteljske sodelovalo na 29 prireditvah, in to s samostojnimi nastopi, deklamacijami in petjem. Večkrat so se dijaki ponoči vračali iz Kopra domov, v temi in mraku, na odprtem kamionu, da bi bili naslednji dan zopet v šolskih klopek. Ko se je ravnatelj zaradi tega na okraju pritožil, so mu obljubili, da se to ne bo več zgodilo. Naslednje leto je učiteljske sodelovalo na 34 nastopih.«⁷⁶ Tudi po ukinitvi STO je koprsko učiteljske po številu dijakov sodilo med manjša učiteljska. Leta 1958 se je nanj prijavilo 31 dijakov, na učiteljske v Novem Mestu 39, v Tolminu 44, v Celju 140, v Ljubljani 151 in v Mariboru 249.⁷⁷ Dijaki so na učiteljske prihajali iz Kopra, Izole, Pirana, Hrpelj, Ilirske Bistrice, Sežane, Postojne, Nove Gorice, Ajdovščine, zamejstva in včasih celo iz Jesenic. Bivali so lahko v dijaškem domu, dobivali pa lahko štipendije občin, ki so bile leta 1953 v obsegu od 1500 do 4200 jugo lir,⁷⁸ leta 1963 pa v obsegu od 3000 do 10000 din.⁷⁹

Vsi dijaki so bili člani mladinske organizacije. Zvečer so se udeleževali političnih predavanj. Tedenko je deloval marksistični krožek, aktiven je bil literarni krožek, ki je med šolskim letom izdajal šolski časopis. Prirejali so literarne večere, proslave, recitale

⁶⁷ SI PAK KP 783, t. e. od 1 do 3, Diplomski izpiti.

⁶⁸ Gabrič, *Šolska reforma*, str. 37.

⁶⁹ SI PAK KP 783, t. e. 12, Poročilo Državnega slovenskega učiteljske v Portorožah, 3. 3. 1947.

⁷⁰ SI PAK KP 783, t. e. 12, Konferenčni zapisniki 1947.

⁷¹ SI PAK KP 783, t. e. 12, Letno poročilo 1949/50.

⁷² Ravnatelj učiteljske so bili Slavica Božič (1947), Duša Gajšek (1947), Lucijan Janež (1947–1956), Jože Valentinčič (1956–1959), Jože Rupnik (1959–1960), Božo Černelc (1960–1965) in Milan Marušič (1965–1968) Glej: SI PAK, 783, t. e. 13, Učiteljske Koper 1947–1968.

⁷³ Hasl, *Moje zgodbe*, str. 114. Glej: SI PAK KP 783, t. e. 29, spis 189 b/47, Podatki o učnem osebju po stanju z dne 31. 10. 1947.

⁷⁴ SI PAK KP 783, t. e. 11.

⁷⁵ SI PAK KP 783, t. e. 14, Razpis za sprejem v šolsko leto 1961/62.

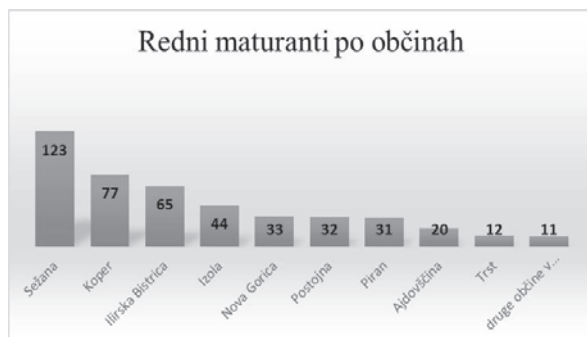
⁷⁶ SI PAK KP 783, t. e. 13, Učiteljske Koper 1947–1968.

⁷⁷ SI PAK KP 783, t. e. 1, Zapisniki komisije za učiteljstvo 1956–60.

⁷⁸ SI PAK KP 783, t. e. 30, spis K 487/53, Predlogi za štipendije za leto 1953.

⁷⁹ SI PAK KP 783, t. e. 14, Zapisnik šolskega odbora učiteljske, 21. 10. 1963.

Prikaz števila dijakov in občin, iz katerih so prihajali (SI PAK KP 783, t. e. 13).

in uprizoritve, s katerimi so gostovali tudi po bližnjih mestih in vaseh.⁸⁰ Večkrat mesečno so si ogledali filmske predstave, slikarske razstave in hodili na izlete. Obiskali so Ljubljano, Trst, Zagreb in Postojnsko jamo.⁸¹ Opravili so veliko brigadirskega dela in prostovoljnega dela.⁸² Zelo dejaven je bil pevski zbor učiteljsišča, ki je nastopal na vseh prireditvah okoliških krajev, na občinskih praznikih in proslavah.⁸³ Nekateri dijaki so obiskovali glasbeno šolo, se vključevali v športna društva, npr. športno društvo Jadran, društvo Ljudske tehnike, v foto krožke in modelarske krožke, likovni krožek, prometni krožek, Klub OZN, organizacijo rdečega križa ipd. Obvezne so bile razredne in mladinske ure, na katerih so obravnavali razredne probleme, teme iz notranje in zunanje politike ter teme po izboru dijakov. Organizirali so tudi krožke za pomoč slabšim dijakom pri učenju.

V šolskem letu 1951/52 je postalo učiteljsišče petletno. Očitki so bili, da prihajajo iz učiteljskih »ne-

Strokovna ekskurzija v Rim in Firence, maturanti 5. b, julij 1964. Prvi z leve je prof. Vlado Rotar, druga z leve je prof. Miroslava Cencič, skrajno desno pa je prof. Alojz Fink (hrani Miroslava Cencič).

⁸⁰ Marušič, *V vrtincih časov*, str. 185.

⁸¹ SI PAK KP 783, t. e. 12.

⁸² SI PAK KP 783, t. e. 12, Poročilo Državnega slovenskega učiteljsišča v Portorožah, 3. 3. 1947.

⁸³ Hasl, *Moje zgodbe*, str. 137.

pismeni maturanti«, da se uporabljajo neustrezne metode dela, premalo pogovorne metode ter se zavzemajo »za živi in razumni način dela, ki temelji na osebnem miselnem naporu in ki človekovo duševnost močneje preoblikuje kakor snovno in metodološko še tako popolna predavanja«. ⁸⁴

Občinski ljudski odbor (OLO) Koper je 27. junija 1953 sprejel odločbo o premestitvi učiteljsišča iz Portoroža v Koper, s pričetkom v šolskem letu 1953/54. S selitvijo učiteljsišča v Koper je bila ukinjena vadnica na šoli v Portorožu, kot prva slovenska vadnica po osvoboditvi je delovala v letih 1947–1953. Na vadnici, ki je bila del osnovne šole, je potekalo praktično usposabljanje učiteljev za delo v razredu, dijaki učiteljsišča so imeli nastope in hospitacije pri učnih urah. Dijake zadnjega letnika so seznanili z delom v razredu, kot so pisanje priprav, priprava učnega načrta, vodenje šolske dokumentacije.⁸⁵ Nova vadnica učiteljsišča Koper je postala osnovna šola Koper.⁸⁶ Vadniški učitelji so postali tudi mentorji bodočim učiteljem. S šolskim letom 1955/56 so prenesli vadniški oddelek in vadniške učitelje pod upravo učiteljsišča. Prostore v Kopru (tri učilnice, zbornico, kabinet za fiziko in kemijo ter kabinet za ostala učila) so dobili v pritličju italijanske gimnazije na Gimnazijskem trgu 7.⁸⁷ Leta 1955 so se preselili v koprski predel Belveder, v prostore osnovne šole Koper.⁸⁸ Med počitnicami so nadgradili poslopje osnovne šole Koper, saj je v šolskem letu 1955/56 učiteljsišče imelo vseh 5 letnikov. Po reformi osnovne šole (leta 1958), ki je ukinila nižje gimnazije, je v nekdanjem minoritskem samostanu, kjer je bilo učiteljsišče že v času Avstro-Ogrske, ponovno zaživel slovensko učiteljsišče.

Reforma osnovne šole z uvedbo enotnega osemletnega osnovnega šolanja⁸⁹ je vplivala na spremembo koncepta izobraževanja učiteljev.⁹⁰ Učiteljsišča, ki so bila namenjena izobraževanju učiteljev, ki so poučevali na razredni stopnji, so ukinili, nastale so pedagoške akademije, ki so izobraževale učitelje razrednega pouka in učitelje predmetnega pouka. Predmetni učitelji so se pred reformo izobraževali na

⁸⁴ Šegula, *Učiteljsišča*, str. 14, 15.

⁸⁵ Trobec, *Vadnica učiteljsišča v Kopru*, str. 269.

⁸⁶ *Uradni vestnik OLO Koper*, leto II, št. 6, 5. 9. 1853.

⁸⁷ SI PAK KP 783, t. e. 12, Zapisnik konference 14. 9. 1953.

⁸⁸ SI PAK KP 783, t. e. 12, Poročilo 1954/55. Osnovna šola Janka Premrla Vojka na Belvederju je bila naslednica italijansko-slovenske osnovne šole iz časa Svobodnega tržaškega ozemlja (STO). Bila je edina koprška osnovna šola in prva slovenska osnovna šola v mestnem jedru. Bila je tudi prva novogradnja v povojnem Kopru in ena redkih, zgrajenih v času STO. Glej: Čebren Lipovec, *Usode*, str. 513.

⁸⁹ Splošni šolski zakon, sprejet 25. junija 1958, je uvedel enotno osemletno šolanje, štiriletno srednje šole, dvoletne višje šole in štiriletno fakultete. Okrepili so vlogo strokovnih šol ter spodbudili razvoj sistema izobraževanja odraslih. Glej: Gabrič, *Šolska reforma*, str. 62, 83, 92.

⁹⁰ Splošni šolski zakon, sprejet 25. junija 1958, je uzakonil dvoletne pedagoške akademije, predlog o visokoškolski izobrazbi za učitelje osnovnih šol ni bil sprejet. Glej: Gabrič, *Šolska reforma*, str. 266.

višjih pedagoških šolah.⁹¹ Navodila za postopno preosnovanje učiteljišč v gimnazije s pedagoško smerjo (13. 3. 1964)⁹² so pomenila osnovo za njihovo preoblikovanje v gimnazije pedagoške smeri. Učiteljišča so lahko delovala le do konca šolskega leta 1967/68 in tako zagotovila dijakom 2., 3., 4. in 5. letnika učiteljišča, da so zaključili šolanje po predmetniku in učnem načrtu učiteljišča. Leta 1964 je izšel zakon o Pedagoški akademiji, s katerim se je Višja pedagoška šola v Ljubljani preoblikovala v Pedagoško akademijo. V zakonu je bilo v 2. členu napisano: »*Pedagoška akademija vzgaja in izobražuje učitelje za razredni in predmetni pouk na osnovnih šolah ter za pouk na drugih vzgojno in izobraževalnih zavodih /.../*«. ⁹³ V poročilu ob zaključku 1. poletja šolskega leta 1964/65 so na Učiteljišču Koper že zapisali: »Učiteljišče je zavod, ki zamira«. ⁹⁴ Republiški sekretariat za šolstvo iz Ljubljane je poslal smernice za organizacijo pouka v gimnazijah, kjer so navedli glavne razlike in predmetnik za gimnazijo pedagoške smeri in gimnazije. ⁹⁵ Kot glavne razlike v predmetniku so poudarili, naj se v pedagoških gimnazijah bolj poudarja estetska vzgoja, »ki naj v okviru likovne vzgoje usposablja učence tudi za likovno oblikovanje, v okviru glasbene vzgoje pa v osnovnem znanju inštrumenta.« Poudarili so tudi razliko pri tehnični vzgoji, kjer naj bi se dijaki usposobili za kasnejše poučevanje tehničnega pouka v prvih petih razredih osnovne šole. V okviru biologije pa naj bi se »učenci seznanili s teoretičnimi osnovami zdrave prehrane.« Za učiteljski poklic naj bi se usmerjali v okviru krožkov, organizirali pa naj bi tudi zborovsko petje. V prvem razredu so predlagali tudi štirinajstdnevni plavalni tečaj, v drugem razredu pa štirinajstdnevni smučarski tečaj. ⁹⁶ Kljub obetavnim smernicam pa kasnejši vpis na pedagoške gimnazije ni bil tak, kot so pričakovali.

Leta 1965 se je učiteljišče Koper priključilo h gimnaziji. Leto 1968 pa je pomenilo konec skoraj 100-letne tradicije učiteljišč na Slovenskem in prenehanje strokovnega pedagoškega izobraževanja na Primorskem.

Pričevanja profesorjev učiteljišča Koper

Podoba o delu in življenju profesorjev nam poleg pisnih virov lahko prikažejo tudi ustna pričevanja. Ustni viri pisnim virom in literaturi dodajo novo razsežnost, ob ustrezni kritični presoji so pomemben vir razkrivanja polpretekle zgodovine. Zgodovino nam

približajo na ravni posameznika, soočajo nas s prepletom javnega, zakonodajnega z vsakodnevnim in osebnim na drugi strani. ⁹⁷ Na mednarodnem simpoziju »School memories« v Sevilli leta 2015⁹⁸ so izpostavili hevristično-epistemološki pristop raziskovanja šolske zgodovine, tudi s pomočjo zbiranja individualnih spominov. ⁹⁹ »Šolsko memorijo« so definirali kot razmišljanje posameznika o njemu lastnih šolskih izkušnjah ali kot kolektivno, javno spominjanje skupne šolske preteklosti. Ta spomin so si posamezniki, skupine in družba ustvarili ob preživetem času v šoli in ob vzgojnem sistemu šole.

Predstavljena so ustna pričevanja profesorice Miroslove Cencič,¹⁰⁰ ki je na učiteljišču poučevala pedagoške predmete v letih 1963–1965, Nuše Schmidt Krmac,¹⁰¹ ki je na učiteljišču poučevala pedagoške predmete v letih 1965–1968, Marjana Malca,¹⁰² ki je na učiteljišču poučeval tehnični pouk v letih 1953–1968 in Jožeta Hočevarja,¹⁰³ ki je na učiteljišču poučeval slovenščino v letih 1959–1966. Profesorji so spregovorili o prihodu na učiteljišče, samem sprejemu, o prvih težavah, s katerimi so se srečali, o poučevanju na učiteljišču, na katerega so vplivali učni načrti in učne metode, o avtoriteti in medsebojnih odnosih.

Prihod profesorjev na učiteljišče je bil praviloma povezan s povabilom ravnatelja, saj tako navajajo Cencič, Malc in Hočevar; slednji je povedal, da je prejel dekret ministrstva za šolstvo. Malc in Hočevar sta na učiteljišče prišla sredi petdesetih let. Oba sta v Koper prišla z avtobusom iz Ljubljane s kovčki, »bolj praznimi kot polnimi«. Prof. Hočevar je npr. imel v kovčku le perilo in dve knjigi, premogel pa je še balonski plašč. Prof. Malc pa je prišel kar v vojaškem plašču. Profesorici Cencičeva in Schmidtova sta prišli na učiteljišče sredi šestdesetih let in sta obe takoj dobili družbeno stanovanje.

Glede sprejema na učiteljišču so vsi štiri profesorji poudarili, da so jih ob prihodu na učiteljišče drugi profesorji, tudi starejši, sprejeli zelo lepo. Med profesorji na učiteljišču so vladali posebni odnosi. Prof. Hočevar pa je ob tem povedal, da so se počutili sprejete. Tako Cencičeva kot Schmidtova sta izpostavili, da so jim drugi profesorji pomagali in svetovali. Cencičeva, Schmidtova in Hočevar so omenili, da je med odmori v zbornici vladalo prijetno vzdušje.

Glede prvih težav je Hočevar navedel, da je poleg slovenščine poučeval še druge predmete (zgodovino in angleščino), čeprav za poučevanje teh predme-

⁹¹ Protner, Primerjava, str. 92.

⁹² *Objave republiškega sekretariata za šolstvo SRS*, 15, 10. avgust 1964.

⁹³ Zakon o Pedagoški akademiji v Ljubljani, Uradni list SRS, št. 18–97/64. Glej tudi: *Objave republiškega sekretariata za šolstvo SRS*, 15, 1964, 4, str. 84.

⁹⁴ SI PAK KP 783, t. e. 15.

⁹⁵ SI PAK KP 783, t. e. 16.

⁹⁶ Prav tam.

⁹⁷ Balkovec Debevec, O življenjskih zgodbah, str. 364.

⁹⁸ Mednarodni simpozij School memories. New Trends in Historical Research into Education: heuristic Perspectives and Methodological Issues (Seville 22. – 23. september 2015).

⁹⁹ Meda in Viñao, School Memory, str. 4.

¹⁰⁰ Intervju z Miroslovo Cencič, Šempeter pri Gorici, 11. 12. 2015.

¹⁰¹ Intervju z Nušo Schmidt Krmac, Koper, 26. 2. 2016.

¹⁰² Intervju z Marjanom Malcem, Koper, 23. 3. 2016.

¹⁰³ Intervju z Jožetom Hočevarjem, Koper, 14. 7. 2016.

tov ni imel ustrezne izobrazbe. Malc pa je poučeval izvenšolske dejavnosti. Nuša Schmidt Krmac je tudi poučevala več predmetov: občo pedagogiko, metodiko in psihologijo. Tudi Cencičeva je povedala, da je v začetku poučevala številne predmete. Vsi profesorji so naleteli na pomanjkanje, tako Cencičeva kot Schmidtova sta izpostavili pomanjkanje ustreznih didaktičnih znanj. Cencičeva je pomembne izkušnje in znanje pridobila skozi hospitacije, Schmidtova pa se je stalno samoizobraževala. Cencičeva je izpostavila pomanjkanje strokovne literature, Hočevar pa pomanjkanje učbenikov ter velik razkorak med učnimi načrti in dejanskim stanjem. Malc je izpostavil tudi pomanjkanje ustreznih prostorov, saj je bila učilnica kar na hodniku in neprimerno opremljena.

Poučevanje na učiteljišču Koper je določal učni načrt. Okvirni učni načrt je bil objavljen v Vestniku ministrstva za prosveto LRS 5. februarja 1947, v začetku leta 1949 pa so ga spremenili. Cencičeva, ki je poučevala pedagoške predmete na učiteljišču Koper, je navedla, da učni načrt ni bil slab. Schmidtovi, ki je prav tako poučevala pedagoške predmete, se je učni načrt zdel okviren, sama je izdelala bolj podrobnega. Malc, ki je poučeval tehnični pouk, učnega načrta ni imel, zato se je vsakih 14 dni udeležil posvetovanja v Ljubljani. Hočevar, ki je poučeval slovenščino, je izpostavil, da je bil učni načrt splošen, omogočal je svobodno poglobljanje, zato ga je prilagajal predznanju dijakov. Glede učnih oblik in učnih metode so Cencičeva, Malc in Hočevar navedli, da so uporabljali frontalno obliko poučevanja. Hočevar je uporabljal tudi, kot je navedel, »individualno obliko«, tako da je boljši učenec pomagal slabšemu. Z dijaki je uporabljal »individualno metodo« med poletnimi počitnicami, ko je učencem popravljaj spise, popravljene pa jim je potem vračal po pošti. Schmidtova in Cencičeva sta uporabljali verbalno metodo poučevanja. Schmidtova je poudarila poučevanje z dialogom, diskusijo, Cencičeva pa je izpostavila deduktivni način poučevanja. Povedala je: »Navadila sem se pripravljati veliko primerov, po deduktivni poti. Na osnovi primerov smo prišli do nekih sklepov, zaključkov in zakonitosti.« Hočevar je pri poučevanju slovenščine iskal nove učne pripomočke. Pri pouku je uporabljal magnetofon s posnetki recitalov slovenskih pesnikov. Kasneje je uporabljal tudi vizualne učne pripomočke, saj so izdelovali plakate. Schmidtova je izpostavila, da so delu z dijaki posvetili veliko časa. Povedala je: »/.../ resnično smo, moram reči, delali s temi dijaki /.../ ogromno aktivnosti so imeli učiteljiščniki /.../«. Cencičeva je omenila, da je bil takrat poudarek na praktičnem pouku, na hospitacijah, nastopih in njihovi analizi, kar je omogočalo lažji prehod iz teorije v prakso. Vsi intervjuvanci so poudarjali tudi oblikovanje učiteljeve osebnosti, ki da se je bolj poudarjala kot kasneje na fakultetah.

Avtoritete profesorji niso gradili načrtno, tako Hočevar kot Cencičeva navajata, da so bili takrat

profesorji spoštovani in so imeli ugled, dijaki pa so jih imeli radi, kot je povedal prof. Malc. Glede avtoritete je Malc navedel: »Je ni blu treba, ker so me preveč obrajtal, prov zares nisem nikdar imel problem z avtoriteto.« Schmidtova je avtoriteto dosegala z odprtostjo, sprejemanjem, z obojestranskim sodelovanjem.¹⁰⁴ Robert Kroflič pojasnjuje fenomen transferja, ko se med učencem in učiteljem vzpostavi močan pozitiven emocionalni stik, ki učitelju omogoča vzgojno delovanje.¹⁰⁵ Hočevar je izpostavil vpliv takratne družbe, za katero sta bila značilna avtoritarna oblast in strah pred represivnimi organi, zato tudi profesorjem ni bilo potrebno vložiti veliko napora v doseganje avtoritete in v spoštovanje, ker so s spoštovanjem do profesorjev dijaki že prišli na učiteljišče. Podobno je bilo tudi z ugledom profesorjev. Tako Cencičeva, Schmidtova kot Hočevar navajajo, da so za dijake veljala stroga pravila in »hora legalis«. Cencičeva je izpostavila, da so bili prepovedani večerni izhodi in tudi nosečnost je bila nezaželeno.

Glede medsebojnih odnosov sta tako Cencičeva kot tudi Schmidtova poudarili, da je med profesorji in dijaki na učiteljišču vladala tesna povezanost in sodelovanje, skupaj so preživeli veliko časa, probleme pa so reševali sproti in s pogovorom. Schmidtova je navedla, da so bili odnosi med profesorji in dijaki sproščeni, prisrčni in »brez distance«. Hočevar je izpostavil hvaležnost dijakov, ki jo ti izkazujejo še danes. Tako Cencičeva kot Malc ugotavljata, da so odnosi med dijaki po ukinitvi učiteljišča ter kasneje med študenti postali »distančni«. Tudi odnosi med dijaki so bili drugačni. Cencičeva in Schmidtova navajata, da so bili dijaki tesno medsebojno povezani in da so si med seboj pomagali, Hočevar pa izpostavi prijetne odnose med njimi – niso se kregali in tudi s profesorji niso bili v konfliktih. Reševanje problemov je potekalo sproti. Cencičeva je navedla, da so profesorji sproti in s pogovorom reševali tudi osebne probleme dijakov. Izpostavila je vlogo takratnega razrednika, ki je skrbel za vzgojo dijakov. Če so dijaki prekršili pravila, so z njimi imeli individualne pogovore, včasih pa so obvestili tudi starše. Hočevar je izpostavil, da je imela šola visoke kriterije glede znanja in discipline, podarjenih ocen ni bilo, ravno tako ne izgovorov in prelaganja obveznosti ter preverjanj. Profesorji so izpostavili pristne, tesne in spoštljive odnose, ki so vladali na Učiteljišču Koper. Za pristne in tesne odnose med dijaki in profesorji je značilna čustvena plat. David Labaree navaja, da je za dobre učitelje značilna vzpostavitev čustvenega, pristnega odnosa z dijaki, vendar za to ne obstajajo

¹⁰⁴ Gogala je leta 1939 v Uvodu v pedagogiko zapisal: »O avtoriteti govorimo tedaj, kadar priznamo kakega človeka toliko nad seboj in nad svojim duševnim in duhovnim obzorjem, da hočemo od njega sprejemati izobrazbene resnice in spoznanja ali pa živra doživetja vrednot.« Glej: Gogala, *Izbrani spisi*, str. 96.

¹⁰⁵ Kroflič, *Avtoriteta in pedagoški eros*, str. 59, 72.

standardi.¹⁰⁶ Odnose je poudarjal tudi Gogala, npr. v besedilu iz leta 1931 z naslovom Načelne misli o šoli zajednici, kjer je navedel, da mora vladati toplo in pristrčno razmerje tako med učiteljem in učenci, kot tudi med učenci samimi.¹⁰⁷

Sklep

Po končani drugi svetovni vojni je v Sloveniji pri-manjkovalo učiteljev, najbolj pereče pomanjkanje je bilo na Primorskem, kjer zaradi fašizma 25 let ni bilo slovenskega pouka in izobraževanja. Da bi omilili pomanjkanje učiteljev, so organizirali tri- ali šestmesečne tečaje. Namenjeni so bili mlajšim dekletom in fantom, katerim je vojna preprečila šolanje, tistim, ki so končali 5. ali 6. razred italijanske osnovne šole ter so bili naklonjeni jugoslovanski oblasti ali so s partizani sodelovali kot aktivisti. Decembra 1946 je v Portorožu pričela delovati ekspozitura tolminskega učiteljskega, kjer je potekal višji tečajni izpit. Z odlokom PPNOO za Slovensko primorje št. 574 je bilo 15. januarja 1947 ustanovljeno Državno učiteljske Portorož. Kljub težkim pogojem zaradi vesplošnega pomanjkanja ter pomanjkanja učiteljskega kadra, učil in učbenikov so se na učiteljsku trudili, da bi dijakom posredovali čim širšo izobrazbo. Profesorji prvega učiteljskega zbora so vsi izhajali iz Primorske ali Trsta, obvladali so vsaj pasivno italijanščino, v obdobju fašizma so emigrirali v Jugoslavijo. Na izobraževanje učiteljev je imela po drugi svetovni vojni velik vpliv nova jugoslovanska povojna ideologija.

Profesorje je praviloma na učiteljske povabil ravnatelj, v petdesetih letih so profesorji poleg povabila dobili tudi dekret. Vsi so ob prihodu na učiteljske doživeli lep sprejem. Ob začetku poučevanja so se srečali s pomanjkanjem učbenikov, strokovne literature, poučevanja velikega števila predmetov, pomanjkanjem ustreznih prostorov in učil. Učni načrt so bili splošni in odprti, saj je profesor lahko prilagajal učno vsebino, nekateri predmeti so bili brez učnih načrtov. Pri poučevanju so uporabljali predvsem frontalno učno obliko in verbalno učno metodo (npr. diskusijo) ter praktično delo. Velik poudarek je bil na pripravi na učiteljski poklic, ki je vključevala hospitacije, nastope in analizo nastopov ter prakso. Zato je bil takrat prehod iz teorije v prakso lažji. Za odnose na Učiteljsku Koper je značilno, da so bili profesorji spoštovani in so imeli ugled. Disciplina je bila vzpostavljena na osnovi strogih pravil in tedanje avtoritarne družbe. Profesorji so dijake sprejemali, dijaki pa so bili med seboj povezani in skupaj so preživeli veliko časa, bodisi pri nastopih in hospitacijah, pri obšolskih dejavnostih in na izletih. Popoldne pa so imeli veliko političnih predavanj in obšolskih dejavnosti, v okviru katerih so z recitali, dramskimi deli in

pevskim zborom nastopali v širši okolici. Hodili so tudi na izlete, v kino in na razstave. Skupaj so reševali tako osebne kot šolske težave. Učiteljske je spadalo med manjša učiteljska, dijaki so prihajali iz Notranjske, Krasa, Goriške in Slovenske Istre. Učiteljske se je večkrat selilo, v Portorožu iz vile Helios v vilo Marija, ko pa so Portorož namenili razvoju turizma, se je leta 1953 preselilo v Koper, najprej v prostore italijanske gimnazije, kasneje v prostore osnovne šole Koper. Z delovanjem je prenehalo v prostorih današnje Gimnazije Koper.

Učiteljske Koper je zelo veliko pripomoglo k odpravljanju težav zaradi povojnega perečega pomanjkanja učiteljev, posebno v petdesetih letih, ko je bila šolska mreža veliko bolj razvejana. Šele kasneje je bilo ukinjenih veliko samostojnih vaških šol, nekatere so postale podružnične šole. Učitelji so po vaseh poleg učiteljskega dela z večernimi tečaji odpravljali razširjeno nepismenost, slabo znanje slovenščine in pripomogli k dvigu življenjske in kulturne ravni prebivalstva. Z reformo osnovne šole leta 1958 in nastankom pedagoških akademij so petletna učiteljska pričela zamirati.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

- PAK – Pokrajinski arhiv Koper
 SI PAK KP 23, IOLO (Istrski okrožni ljudski odbor) Koper.
 SI PAK KP 100, Učiteljske Koper.
 SI PAK KP 355, Zbirka dokumentov s področja šolstva.
 SI PAK KP 783, Učiteljske Portorož – Koper.

- PANG – Pokrajinski arhiv Nova Gorica
 SI PANG 251, Učiteljske Tolmin, ekspozitura Portorož.

- SŠM – Slovenski šolski muzej
 SI SŠM, Učiteljske Koper.

OBJAVLJENI VIRI

- Atti parlamentari, Legislatura XXVI, str. 1066.
Objave republiškega sekretariata za šolstvo SRS, str. 15, 1964.
 Uradni list SRS, št. 18-97/64 Zakon o Pedagoški akademiji v Ljubljani.

USTNI VIRI

- Intervju z Miroslavo Cencič, Šempeter pri Gorici, 11. 12. 2015.
 Intervju z Dušo Gajšek Felle, Ljubljana, 14. 5. 2003.
 Intervju z Jožetom Hočvarjem, Koper, 14. 7. 2016.

¹⁰⁶ Labaree, *An Uneasy Relationship*, str. 229.

¹⁰⁷ Gogala, *Izbrani spisi*, str. 158–159.

Intervju s Nušo Schmidt Krmac, Koper, 26. 2. 2016.
Intervju z Marjanom Malcem, Koper, 23. 3. 2016.

ČASOPISI

Delo, 1983.
Goriška straža, 1922.

LITERATURA

- Apple, Michael: *Šola, učitelj in oblast*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1992.
- Bajc, Gorazd: Obnova tržaških slovenskih šol po drugi svetovni vojni in politična emigracija iz Slovenije. *Šolska kronika* 13, 2004, št. 2, str. 330–344.
- Balkovec Debevec, Marjetka: O življenjskih zgodbah učiteljic in učiteljev po letu 1945. *Šolska kronika* 17, 2008, št. 2, str. 364–366.
- Balkovec Debevec, Marjetka: Ob razstavi »Učitelj v novi družbeni stvarnosti med 1945 in 1963. *Šolska kronika* 17, 2008, št. 2, str. 209–228.
- Beltram, Vlasta: Razvoj šolstva. *Zbornik primorske* (ur. Slobodan Valentinčič). Koper: Primorske novice, 1997, str. 202–207.
- Beltram, Vlasta: Zgodovinski pregled razvoja slovenskega osnovnega šolstva v Istri (1945–1954). *Pričevanja* (ur. Silvo Fatur). Koper: Organizacijski odbor za pripravo zbornika, 1997, str. 279–298.
- Cencič, Majda: *Šola za znanje učiteljev*. Koper: Založba Annales, 2004.
- Čebren Lipovec, Neža: Usode in nove rabe koprskih samostanov po razpustitvi redov s poudarkom na obdobju po drugi svetovni vojni. *Annales* 22, 2012, št. 2, str. 509–522.
- Gabrič, Aleš: Katolištvo, socializem in netolerantnost. *Šolska kronika* 17, 2008, št. 2, str. 229–245.
- Gabrič, Aleš: Oživljanje kulturne dejavnosti na primorskem v očeh slovenske kulturne politike. *Primorska srečanja* XV, 1990, št. 104–105, str. 139–144.
- Gabrič, Aleš: *Šolska reforma 1953–1963*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2006.
- Gabrič, Aleš: Šolstvo na slovenskem v letih 1945–1951. *Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete* 24, 1991, str. 67–92.
- Geržinič, Alojzij: *Pouk v materinščini – da ali ne? Delo za slovensko šolstvo na Tržaškem v zadnjih mesecih nemške okupacije*. Buenos Aires: Založba Sij, 1972.
- Gogala, Stanko: *Izbrani spisi*. Ljubljana: Društvo 2000, 2005.
- Gogala, Stanko: Preosnova šolskega oblikovanja učiteljev. *Učiteljski tovariš* 76, 1935, št. 15 str. 2–3.
- Govekar Okoliš, Monika: Verni učitelji v šoli v Sloveniji po letu 1945. *Šolska kronika* 17, 2008, št. 2, str. 246–272.
- Grahonja Peterle, Verica: Slovensko šolstvo Julijske krajine in STO 1945–1954. *Cona B Svobodnega tržaškega ozemlja (1947–1954)* (ur. Zdenka Bo-
- nin). Koper: Pokrajinski arhiv Koper, 2004, str. 85–109.
- Hasl, Miran: *Moje zgodbe*. Koper: Libris, 2013.
- Janowsky Kumar, Danica: Dekreti. *Pričevanja* (ur. Silvo Fatur). Koper: Organizacijski odbor za pripravo zbornika, 1997, str. 73–75.
- Juhant, Janez: Versko in cerkveno življenje v dobi dozorevanja slovenskega naroda. *Zgodovina cerkve na Slovenskem*. Celje: Mohorjeva družba, 1991, str. 195–234.
- Jurman, Benjamin in Zdenko Medveš: *Načrt razvoja mreže osnovnih šol v občini Koper*. Ljubljana: Pedagoški inštitut pri Univerzi v Ljubljani, 1974.
- Kroflič, Robert: Avtoriteta in pedagoški eros. *Sodobna pedagogika* 51, 2000, št. 5, str. 56–83.
- Labaree, David: An Uneasy Relationship: the History of Teacher Education in the University. *Handbook of Research on Teacher Education. Enduring Issues in Changing Contexts*. Washington DC: Association of Teacher Educators, 2008.
- Lavrenčič Pahor, Minka: *Primorski učitelji 1914–1941: prispevek k proučevanju zgodovine slovenskega šolstva na Primorskem*. Trst: Narodna in študijska knjižnica, 1994.
- Markelj, Johann: *Bericht der k.k. Lehrerbildungs – Anstalt in Capodistria*. Capodistria: Druck von Colbol & Priora, 1900.
- Marušič, Almira: *V vrtincih časov*. Ljubljana: Založba Amalietti & Amalietti, 2016.
- Meda, Juri in Antonio Viňao: School Memory: Historiographical Balance and Heuristics Perspective. *Schol Memories. New Trends in the History of Education* (ur. Cristina Yanes-Cabrera in Antonio Viňao). Cham: Springer Nature, 2016, str. 1–11.
- Mesec, Blaž: *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo, 1998.
- Može, Tomaž: Obalno–kraško gospodarstvo. *Zbornik primorske* (ur. Slobodan Valentinčič). Koper: Primorske novice, 1997, str. 116–125.
- Ogren, Christine: The History and Historiography of Teacher Preparation in the United States: A Synthesis, Analysis, and Potential Contributions to Hieger Education History. *Higher education: Handbook of Theory and Resarch* (ur. Michael Paulsen). Iowa City: The University of Iowa, 2013, str. 405–459.
- Okoliš, Stane: Ideološka indoktrinacija učiteljstva v prvih letih po drugi svetovni vojni. *Šolska kronika* 17, 2012, št. 2, str. 297–329.
- Pahor, Drago: Pregled razvoja osnovnega šolstva na zahodnem robu slovenskega ozemlja. *Osnovna šola na slovenskem* (ur. Vlado Schmidt et al.). Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1970, str. 235–337.
- Pahor, Minka: *Ukinitve slovenskih in hrvaških šol na Primorskem*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1984.
- Pahor, Samo: Pregled zgodovine slovenskega šolstva

S U M M A R Y

College of education Portorož–Koper from its foundation in 1947 to dissolution in 1968

Teacher education had its beginnings in Koper, in the academic year 1872/73 and via various reorganisations functioned until 1925. After World War II, the Italianization of education caused a shortage of teachers that could teach in the Slovenian language. In 1946, the College of Education Tolmin thus organised, starting in Portorož, the fourth year of teacher education as a higher education exam. In January 1947, however, an independent college of education was established. In 1953, the college was moved from Portorož to Koper. During the same period, the Slovenian Littoral was marked by its annexation to Yugoslavia, the border question, changes in the social system, and the aftermath of Fascism. In addition to written sources that have not been preserved in their entirety, judging from the missing chronicles, the article presents a selection of analysed testimonies given by some teachers that taught at College of Education Koper. As evident from interviews, the teachers were well received on employment at the college. However, they immediately faced the shortage of professional literature, textbooks, suitable rooms, and they taught a large number of subjects for which they were not properly qualified. The college placed a strong emphasis on practical lessons, teaching observation, and presentations. The pupils came from the Coastal-Karst and Littoral-Inner Carniola regions as well as from the other side of the border, which was specific of the college in Koper. All teachers highlighted cordial relationships, both among teachers themselves and with pupils. They spent much time together during practical lessons, extracurricular activities, school trips, and exhibitions. The interviewed teachers also stated that they communicated a lot among themselves and with the pupils, both about their private lives and school.

- na današnjem ozemlju italijanske republike do leta 1945. *Slovensko šolstvo na Goriškem in Tržaškem*. Trst: Odbor za proslavo 40-letnice obnove slovenskih šol v Italiji, 1986, str. 47–85.
- Peček, Mojca: Feminizacija učiteljevanja 1869–1941. *Šolska kronika* 26, 1993, str. 61–73.
- Protner, Edvard in Zdenko Medveš: Primerjava razvoja izobraževanja učiteljev v državah nekdanje Jugoslavije. *Šolska kronika* 21, 2012, št. 1–2, str. 82–98.
- Protner, Edvard: *Pedagogika in izobraževanje učiteljev (1919–1941)*. Nova Gorica: Educa, 2000.
- Ribičič, Josip: *Moja mlada leta*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1965.
- Rogoznica, Deborah: Otroštvo v razmerah vojne uprave. Skrb za otroke v coni B Svobodnega tržaškega ozemlja s posebnim poudarkom na koprski okraj. *Zgodovina otroštva* (ur. Aida Škoro Babič). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2012, str. 622–679.
- Sagadin, Janez: Nestandardizirani intervju. *Sodobna pedagogika* 46, 1995, št. 7–8, str. 311–322.
- Sagadin, Janez: Pregledno o kvalitativnem empiričnem pedagoškem raziskovanju. *Sodobna pedagogika* 52, 2001, št. 2, str. 10–25.
- Sagadin, Janez: Študija primera. *Sodobna pedagogika* 42, 1991, št. 9–10, str. 465–472.
- Schmidt, Vlado: *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*. Ljubljana: Delavska enotnost, 1988.
- Sklepi I. kongresa pedagoških delavcev. *Kongres pedagoških delavcev LRS na Bledu, II. del*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1950, str. 264–265.
- Šegula, Iva: Učiteljišča. *Sodobna pedagogika* 2, 1951, št. 1, str. 1–16.
- Šuštar, Branko: Slovensko učiteljsko društvo v Istri pred I. svetovno vojno. *Primorska srečanja* XV, 1990, št. 111, str. 569–574.
- Šuštar, Branko: Spomina vredni šolski dogodki v Boljuncu pri Trstu. *Šolska kronika* od Jerneja Brenceta (1849: »scholae magister«) do Antona Berceta (1925: učitelj–voditelj). *Annales* II, 1992, št. 2, str. 301–314.
- Trobec, Marta: Vadnica učiteljišča v Koprju. *Pričevanja* (ur. Silvo Fatur). Koper: Organizacijski odbor za pripravo zbornika, 1997, str. 269–272.
- Troha, Nevenka: STO – Svobodno tržaško ozemlje (1947–1954). *Zbornik primorske* (ur. Slobodan Valentinčič). Koper: Primorske novice, 1997, str. 56–59.
- Vilhar, Srečko: *Slovensko učiteljišče v Koprju: 1875–1909*. Koper: Lipa, 1976.
- Zagradnik, Maruša: Optiranje in izseljevanje. *Zbornik primorske* (ur. Slobodan Valentinčič). Koper: Primorske novice, 1997, str. 60–64.
- Zwitter, Fran: Primorsko vprašanje v luči zgodovinskih dejstev. *Srečanja* 2, 1967, št. 19, str. 51–59.